ժրաջան եւ համեստ կեանքը կը նշանակէին։ Այս նշանը գլխաւորաբար հունգարական նոր զինանշաններուն մէջ կը տեսնենք, ըլլայ առանձին, կամ փեթակով. այսպէս օրինակի համար Ֆիալքա, Վերթեշի, Լիպնէր, Վուրմ–Ամայի, Քերթէս եւն... ընտանիքներու զինանշաններուն վրայ։

Ապեռիքի զինանշանին վրայ ամէնէն հետաքրքրականը, սակայն, արծաթէ վահանին կեդրոնը գծուած կայսերական երկգլխանի արծիւն է, որ ամէնէն շատ կը նշանակէ Պարսկահայուն կատարած կարեւոր ծառայութիւնը՝ ի նպաստ Վիեննայի արքունիքին։ Այս ժամանակները կայսերական արծիւը ամէնէն հաւատարիմները եւ ամենակարեւոր ծառայութիւն մատուցողները միայն կ'ընդունէին։ Նման արծիւով կը պարծէին երբեմնի հզօր ու համբաւաւոր, այսօր սակայն սպառած, Թուրզոնները, եւ չեխ ծագում ունեցող Քոթէք կոմսական ընտանիքը։

Կայսերական երկգլխանի արծիւը չափազանց հազուագիւտ է զինանշաններու պատմութեան մէջ։ Հունգարացի ազնուականներու զինանշաններուն մէջ ստէպ երեւցող միագլուխ արծիւը բոլորովին տարբեր իմաստ մը ունի վերը յիշուածէն։ Նմանապէս կը տարբերին ասոնցմէ Սեցիներու եւ Տերենչենիներու երկգլխեան արծիւները, որովհետեւ սա վաղեմի Պալոկ ընտանիքի նշանն էր։

Երկգլխանի արծիւին նման՝ պատուի նշան մըն էին նաեւ զինանշանի մէջ կայսերական սկզբնագրերը, զոր քանի մը հունգարացի ազնուականներ ընդունած էին։ Այսպէս, օրինակի համար, Էսթերհազի եւ Օթլիք ընտանիքները՝ Լէոփոլտ Ա.-ի սկզբնատառերը. Կարաչալքովիչները՝ Մարիա Թերեզա թագուհիին սկզբնատառերը կը գործածէին։

Ինչպէս տեսանք, ուրեմն, Պարսկաստանի Վիեննայի դեսպան՝ Պետրոս Ապեռիք կոմսի զինանշանը մեր առջեւ կը բանայ այս բացառիկ մարդուն ամբողջ կեանքը։ Մեր առջեւ կը պարզէ զինանշանի տիրոջ արեւելեան, պարսկահայ ծագումը, հակաթրքական պայքարը, քրիստոնեայ ջերմեռանդ հոգին, ժրաջան համեստ կեանքը, եւ հուսկ՝ թագաւորին գրնահատանքը իր օգտաշատ գործունէութեան համար։ Այս զինանշանը Ապեռիք կոմսի կեանքին խտացումն է։

Հունգարերէնէ թրգմ.

Հ. ԱՆԴՐԷԱՍ ՖՈԿՈԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

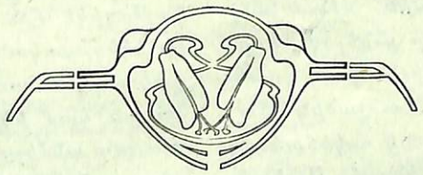

ՊԷԼԼԱՏՀՈՐԻ ԱՐԱԲ ՊԱՏՄԱԳԻՐԸ

ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

(Շար. Բազմ. 1955, թ. 3, էջ 62)

ԻԸ. — Վարդան՝ Ամրի ազատագիրը՝ Աղեքսանդրիոյ կառավարիչ. –

Կը պատմուի թէ երբ Ամր իր ազատագիրը՝ Վարդան՝ Աղեքսանդրիոյ կառավարիչ ու Ֆոսթաթ (Գահիրէ) դարձաւ, շատ չանցած հասաւ պաշտօնանկուձաւ, եւ Օթման իրմէ վերջ կառավարիչ կարգեց՝ Ապտալլա իպն Ապրի Սարհ իպն ալ–Հարրթհ, որ Ամրը իպն Լուայի ցեղէն էր, ու Օթման խալիֆային հետ միասին ծծկեր եղբայր եղած էր. ասիկա կառավարիչ եղաւ 25ին (645) (էջ 222)։

ԻԹ. — Ատրպատականի գրաւումը(1)

Մեզի պատմեց ալ–Հիւսէյն իպն Ամր Արտապիլցին, լսելով Ուագիտ Արտապիլցիէն, որ լսած էր ծերերէն, որոնց հասած էր թէ Մուղիրա իպն Շոպա Քուֆա եկաւ իբր կառավարիչ Օմար իպն ալ–Խաթթապի (634–644) կողմէն։ Հետը բերած էր նամակ մը Հուտհայֆա իպն ալ–Եամանի, զայն կարդալով Ատրպատականի հրամանատար։

Մուղիրա անոր ղրկեց նամակը, մինչ նա (Հուտհայֆա) Նէհաուէնտ կը ղրկէր կամ անոր մօտիկ տեղ մը։

Հուտհայֆա եկաւ մինչեւ Արտապիլ քաղաքը։ Հոն էր մարզպանը, որուն պաշտօնն էր տուրքերը հաւաքել։ Մարզպանը իր քով հաւաքած էր Պաճարուանցի, Մայմատեցի, Նարիրցի, Սարաղցի, Շիզցի, Մայանրճցի եւ ուրիշ պատերազմիկներ, որոնք կռուեցան Իսլամներուն դէմ, օրեր շարունակ սաստիկ կերպով։ Յետոյ մարզպանը հաշտութիւն կնքեց Հուտհայֆայի հետ, բոլոր Ատրպատականցիներուն անունով, պայմանով որ վճարէ ութ հարիւր հազար դահեկան եւ Հուտհայֆա անոնցմէ մէկը չսպաննէ, չգերէ, չկործանէ տարուշանները, չհակառակի Բազաւական, Սապալան, ու Սաղրուտան քիւրտերուն, ու չարգիլէ Շիզ քաղաքին բնակիչներուն, ու չարգիլէ Շիզ քաղաքին բնակիչներուն պարելու իրենց տօներուն, եւ թոյլ ները պարելու իրենց տօներուն, եւ թոյլ տալու որ ցուցադրեն ինչ որ կը ցուցադրէին։

Յետոյ (Հուտհայֆա) արշաւեց Մուղանի ու Ճիլանի վրայ, եւ սաստիկ պատերազմ մղեցին։ Հաշտուեցաւ հետերնին որ բաղմէ վերջ հաշտուեցաւ հետերնին որ գլխահարկ վճարեն։ Կը պատմուի թէ վերջը Օմար պաշտօնանկ ըրաւ Հուտհայֆան ու տեղը Ատրպատականի վրայ դրաւ Օղպա իպն Ֆարքատ աս–Սուլամի։ Ասիկա Ատրպատական եկաւ Մուսուլէն, եւ կ'ըսուի թէ եկաւ Շահրզորէ այն երկրին վրայէն, որ ծանօթ է Մուավիա ալ–Աուտի անունով։

Երբ Օղպա Արտապիլ մտաւ, գտաւ ժողովուրդը դաշինքի պայմաններուն հաւատարիմ, մինչ ինչ ինչ տեղեր ապստամբած էին։ Օղպա արշաւեց անոնց վրայ, յաղթեց ու կողոպտեց։ Հետն ունէր Ամր իպն Օղպա ազ–Զահրան։

Ուագիտի կը պատմէ իր «Վաւերաթուղ-

(1) Այս զուրկն ալ թարգմանեցինք որովհետեւ Մուղանի գրաւումը սերտ կերպով կապուած է Ատրպատականի գրաւումին։

թեր» գրքին մէջ, թէ Մուղիրա իպն Շոպա 22ին (642) արշաւեց Ատրպատականի վրայ Քուֆայէն, նուաճեց զայն բռնութեամբ ու վրան հողատուրք դրաւ:

Իպն էլ-Քալբի կը պատմէ, լսելով Ապու Մընաֆէ, թէ Մուղիրա արշաւեց Ատրպատականի վրայ 20ին (640) ու զայն գրաւեց: Ցետոյ բնակիչներն ապստամբեցան: Այն ատեն արշաւեց վրան Աշաթհ իպն Քայս ալ-Քինտի, որ գրաւեց Պաճարուան բերդը, հաշտուեցաւ իրենց հետ Մուղիրայի հաշտութեան հիման վրայ, ու այսպէս Մուղիրայի հաշտութիւնը քալեց մինչեւ այսօր:

Ապու Մինաֆ Լութ իպն Եահիա սովոր էր ըսելու, թէ Օմար կառավարիչ կարգեց Սաատը, Ամմարը եւ յետոյ Մուղիրան: Ցետոյ իր քով կանչեց Սաատը ու գրեց նահանգներու կառավարիչներուն որ Մետինէ գան, այն տարին որ մեռաւ: Անոր համար Սաատ ներկայ եղաւ խորհրդակցական ժողովին, ու Օմար պատուիրեց տեղապահին որ զինքը եւ դարձնէ իր պաշտօնին: Ուրիշներ ալ ըսին թէ Օմար մեռաւ՝ մինչ Մուղիրա կառավարիչ էր Քուֆայի: Զմեռած՝ պատուիրեց Սաատ՝ Քուֆայի, իսկ Ապու Մուսան՝ Պասրայի կառավարիչ կարգել: Օթման հաստատեց զանոնք իրենց պաշտօններուն մէջ, բայց յետոյ պաշտօնանկ ըրաւ:

Ինծի պատմեց ալ-Մուտայլնի, լսելով Ալի իպն Մուճահրտէ, Մուհամմէտ իպն Իսհակէ եւ ագ-Զահրիէ՝ թէ երբ Աստուած պարտութեան մատնեց անհաւատները Նէհաւէնտի մէջ, ամէն մարդ դարձաւ իր երկիրը. միայն Քուֆացիները մնացին Հուտհայֆայի հետ: Ասիկա արշաւեց Ատրպատականի վրայ ու հաշտուեցաւ անոնց հետ, պայմանով որ վճարեն հարիւր հազար (դահեկան):

Ինծի պատմեց ալ-Մատայլնի, լսելով Ալի իպն Ապի Մուճահրտէ, Ասմ ալ-Ահուալէ, Ապու Օթման ան-Նահտիէ՝ թէ Օմար պաշտօնանկ ըրաւ Հուտհայֆա Ատրպատականէ, ու անոր տեղ դործակալ նշանակեց Օդպա իպն Ֆարքատ աս-Սուլամի: Ասիկա անոր ղրկեց խաւիծներ, զոր դրած էր պարկերու մէջ: Իր քով հասնելուն ըսաւ. արդեօք ասոնք թո՞ւղթ են: Ոչ, պատասխանեցին (բերողները): Այն ատեն հարցուց, ի՞նչ են: Պատասխանեցին թէ՝ նուէր են, զոր իրեն կը ղրկէ (Օդպա): Երբ նայեցաւ անոնց, ըսաւ. վերադարձուցէք զանոնք. ու ղրեց անոր. Ով Օդպա, Ում Օդպայի որդի, դուն խաւիծ կ'ուտես՝ որուն վրայ ոչ դուն եւ ոչ ալ հայրդ աքնած էք: Օդպա պատմեց թէ Ատրպատականէն դնաց Օմարի քով, ու տեսաւ անոր ձեռքերուն մէջ մսի մկաններ:

Ինծի պատմեց ալ-Մատայլնի, լսելով Ապտալլա իպն ալ-Գասըմէ, Ֆարուա իպն Լաքըթէ՝ թէ երբ Օթման իպն Օֆֆան խալիֆայ եղաւ, կառավարիչ կարգեց Օդպայ իպն Մուայթ, ու պաշտօնանկ ըրաւ Օդպան՝ Ատրպատականէ: Ատրպատականցիները ապստամբեցան. Վալիթ արշաւեց անոնց վրայ 25ին (645) եւ յառաջապահ ունենալով Ապտալլահ իպն Շըպլ ալ-Ահմասի յարձակեցաւ Մաղունի, Պապարի ու Թայլասանի վրայ: Անոնցմէ աւար ու գերի առաւ, եւ Ատրպատականի ժողովուրդը հաշտութիւն խնդրեց: Այն ատեն հաշտուեցաւ Հուտհայֆայի հաշտութեան հիման վրայ:

Իպն էլ-Քալբի կ'ըսէ թէ Ալի իպն Ապի Թալըպ Ատրպատականի վրայ կառավարիչ կարգեց Սաիտ իպն Սարիա ալ-Խազայի եւ յետոյ ալ-Աշաթհ իպն Քայս ալ-Քինտի:

Ինծի պատմեց Ապտալլա իպն Մատ ալ-Ապքարի, լսելով իր հօրմէն. Սաատ իպն ալ-Հաքամ իպն Օդպայէ, եւ Զայտ իպն Ուահպէ, թէ երբ Աստուած պարտեց անհաւատները Նէհաւէնտի մէջ, Հիճազցիները դարձան իրենց Հիճազը եւ Պասրացիները դարձան իրենց Պասրան: Հուտհայֆա՝ Քուֆացիներուն հետ Նէհաւէնտ կեցաւ ու արշաւեց Ատրպատականը: Ատոնք հաշտուեցան հետը, պայմանով որ վճարեն ութ հարիւր հազար դահեկան: Այն ատեն Օմար իպն ալ-Խաթթապ գրեց իրենց թէ՝ դուք այնպիսի երկրի մէջ էք, որուն բնակիչներուն կերակուրն ու զգեստները խառնուած են փափկութեամբ. մի՛ ատէք եթէ ոչ ինչ որ լաւ է, եւ մի՛ հագնիք եթէ ոչ ինչ որ մաքուր է, որ Վ ըսել մուշտակները:

Ինծի պատմեց ալ-Ապպաս իպն ալ-Ուալիտ ան-Նարսի, լսելով Ապտըլ-Ուահիտ իպն Զիատէ, Ասըմ ալ-Ահուալէ, Ապու Օթման ան-Նահտիէ՝ թէ Օդպա իպն Ֆարքատի հետ էր երբ նուաճեց (Օդպան Ֆարքատի հետ էր երբ նուաճեց) Ատրպատականը: Օդպա չինեց երկու կողով խաւիծ, որ պատեց կաշիով մուշտակներով, ու ղրկեց զանոնք Օմարի՝ Սուհայմի հետ, որ Օդպայի ազատագիր տորուկն էր: Երբ ներկայացաւ Օմարի, ըսաւ անոր, ի՞նչ է բերածդ, ոսկի՞ է թէ թուղթ, եւ հրամայեց որ բանան զայն: Ճաշակեց խաւիծը եւ ըսաւ. ասիկա շատ համով է. արդեօք բոլոր մուհաճըրները (Մահմէտի հետ Մէքքէէն Մետինէ գաղթող ընկերները) կերա՞ն անկէ ու կշտացա՞ն: Ոչ, պատասխանեց, բայց այս խաւիծը քեզի համար է: Օմար գրեց անոր. Ապտալլա Օմար հաւատացեալներու ամիրայէն Օդպա իպն Ֆարքատի: Ասիկա ոչ թէ յոգնութենէդ, ոչ մօրդ եւ ոչ ալ հօրդ յոգնութենէն է: Զենք ուտեր եթէ ոչ այն բանը՝ որով կը կշտանան իսլամները իրենց ճամբորդութեան ժամանակ:

Ինծի պատմեցին ալ-Հիւէյն իպն Ամրը ու Ահմէտ իպն Մուսլըհ ալ-Ազտի, լսելով Ատրպատականի ծերերէն, թէ ալ-Ուալիտ էպն Օդպա հասաւ Ատրպատական, հետն ունենալով ալ-Ուալիտ, Աշաթհ իպն Քայս: Երբ մեկնեցաւ ալ-Ուալիտ, Աշաթհ իպն Քայսը կառավարիչ կարգեց Ատրպատականի: Այն ատեն երկարգեց Ատրպատականը ու գրեց անոր օգկիրը ապստամբեցաւ ու գրեց անոր օգնութիւն խնդրելով: Անոր օգնութեան ղրկեց զօրաւոր բանակ մը, բաղկացած քուֆացիներէն: Ալ-Աշաթհ տատամսելով հետապնդեց ու նուաճեց զանոնք Հուտհայֆայի ու Օդպա իպն Ֆարքատի հաշտութեան հիման վրայ, եւ հոն բնակեցուց արաբ բնակիչներ, որոնք ռոճիկ ստացող ու բարձրագոյն զինուորականներ էին, եւ հրամայեց անոնց հրաւիրել մարդիկը իսլամայեց անոնց հրաւիրել մարդիկը իսլամ կրօնքին: Ցետոյ կառավարիչ եղաւ Սայիտ իպն ալ-Աս, որ արշաւեց Մուղան եւ Ճիլան: Ուրմի եւ Պըլուանքարհի կողմերը իրեն դէմ հաւաքուեցան Հայ ու Ատրպատականցի ժողովուրդներ: Անոնց դէմ ղրկեց Ճարիտ իպն Ապտալլա ալ-Պահալի, որ նուաճեց զանոնք, ձերբակալեց անոնց պեռը ու խաչեց զայն Պահարուան բերդին վրայ: Կը պատմուի թէ Շամմախ իպն Տհարատ Աթթհալապի Սայիտ իպն ալ-Ասի հետ էր այս արշաւանքին մէջ, որու մասին կ'ըսէ աշ-Շամմախ.

Վարձատրուեցայ Մուղանի մէջ ձիաւորներով որ յանձնուեցան
Պուքայր իպն Շատատի Աթլալի ձիաւորին:

Պուքայր՝ Քանանա ցեղախումբէն էր. ինքն էր որ լսեց Հրեայ մը Օմարի խալիֆայութեան ժամանակ, որ կ'երդէր.

Իսլամ կրօնքը դիւթեց Աշաթհը
Իր հարանիքին օրը առանձնացայ ամբողջ գիշերը:

Ցետոյ սպաննեց զինքը: Ալի իպն Ապի Թալըպ՝ Ատրպատականի կառավարիչ կարգեց ալ-Աշաթհը, որ երբ հոն հասաւ, տեսաւ որ ժողովուրդին մեծ մասը իսլամացած, Ղուրան կը կարդար: Արտապիլի մէջ բնակեցուց արաբ խումբ մը՝ ռոճիկ ստացողներէն ու բարձրաստիճան զինուորականներէն, ու զայն (Արտապիլը) մայրաքաղաք ըրաւ (Ատրպատականի) եւ շինեց անոր մզկիթը, որ յետոյ ընդարձակուեցաւ:

1639-Դ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос Библиотека
ՀԱՍՌ-ԱՐՄ ՍՍՌ
им А. Мясникяна
Ա. ՄԵՍՐՈՊԻ ԱՆՎԱՆ

Պատմեց Հիւսէյն իպնը Ամր ու ինծի ըսաւ Ուազըտ՝ թէ Արաբները երբ Ատրպատական իջան, հոն բերին իրենց ցեղախումբերը Քուֆա ու Պասրա նահանգներէն ու Սիւրիայէն, եւ տիրեցին որքան որ կրցան: Ոմանք երկիր գնեցին Պարսիկներէն, անոնց յանձնուեցաւ գիւղերուն պահպանութիւնը եւ տեղացիները մշակ հողագործ եղան:

Կը պատմէ Հիւսէյն թէ Վարդանակերտ քաղաք մըն էր Ուահշ ու Արշակ քաղաքներու պէս՝ որոնց յետոյ տիրեց Պապէք: Մրուան իպնը Մոհամմէտ իպնը Մրուան իպնը ալ-Հաքամ չէնցուց Վարդանակերտը, կենդանացուց անոր հողերը, ամրացուց զայն ու իր գիւղն ըրաւ: Յետոյ գըրաւեցին զայն (Արաբները) ու եղաւ Ում ճաֆար Զուպայտա Պընդ ճաֆար իպնը ալ-Մանսուր խալիֆային: Անոր (Ում ճաֆայի) փոխանորդները կործանեցին անոր պատնէշը ու յետոյ շտկուեցաւ ու նորոգուեցաւ: Վարդանակերտցին անոր (Ում ճաֆարի) ազատագիր գերիներէն էր:

Իսկ Պարզանտ գիւղ մըն էր, հոն բնակեցաւ Աֆշին Հայտար իպնը Քաուս՝ Մուդասըմ խալիֆային Ատրպատականի, Հայաստանի ու Ճիպալի գործակալը, երբ կը պատերազմէր Պապէք Խուռամցի անհաւատին դէմ, եւ այն ժամանակ զայն (Պարզանտը) ամրացուց:

Մարաղա կը կոչուէր Աքրահրոտ. Մըրուան իպնը Մոհամմէտ Հայաստանի ու Ատրպատականի կառավարիչը հոն բնակեցաւ, երբ դարձաւ Մուղանի ու Ճիլանի արշաւանքէն: Հոն շատ աղբ կար, անոր ու բարեկամներուն գրաստները հոն կը տապլտկէին աղբին վրայ եւ սկսան կոչել զայն Մարաղայի (Հողի վրայ տապլտրկելու) գիւղ: Յետոյ մարդիկ զեղչեցին գիւղ բառը ու կոչեցին զայն Մարաղա: Բնակիչները զայն յանձնած էին Մրուանի, որ զայն չէնցուց: Անոր փոխանորդները հոն մարդիկ հաւաքեցին ու բազմացան, որովհետեւ յարգի եղաւ, ու զայն չէնցուցին: Յետոյ ձեռքէն գրաւուեցաւ, ինչպէս որ գրաւուեցան Ումայեաններու բոլոր կալուածները, եւ ստացաւ զայն Խալիֆի աղջիկներէն մին: Երբ ալ-Ուաճնա ալ-Ազտի ու Սատաղա իպնը Ալի Ազտ ցեղախումբին ազատագիր գերին ապըստամբեցան, ու Խուզայմա իպնը Խազըմ իպնը Խուզայմա Հայաստանի եւ Ատրպատականի կառավարիչ եղաւ ար-Բաշիտի խալիֆայութեան ժամանակ, չինեց անոր պատնէշը, ամրացուց, քաղաք ըրաւ ու գինուորներով լեցուց: Երբ Խուռամցի Պապէք երեւցաւ Պուտտի մէջ, մարդիկ հոն ապաւինեցան ու ամրացան: Անոր պարիսպը նորոգեցին Մամունի (813–833) օրերուն շատ մը գործակալներ, որոնցմէ են Ահմատ իպնը ալ-Ճունայտ իպնը Ֆարզանտի ու Ալի իպնը Հիշամ: Յետոյ մարդիկ գացին անոր արուարձանը, որ ամրացուեցաւ:

ՊԷԼԼԱՏՀՈՐԻ

Արաբերենէ թարգմանեց՝

Հ. ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԴԱՄԵԱՆ

(Վերջ)

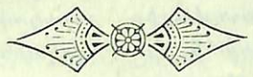

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆ

Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԽՃԱՆԿԱՐԻՆ

(Շար. տես Բազմ. 1955, թ. 4–5, էջ 86)

Բիւզանդական արուեստը իր սկզբնապատճառն ունեցաւ բուն իսկ Բիւզանդիոնի այս Այա Սոֆիան, ուր Յուստինիանոսի կայսերական ճոխութիւնը եւ անհաւասարելի արուեստագէտ հանճարներու միախումբ գործակցութիւնը յառաջ բերին ստեղծագործութիւններ, որ ճարտարապետական, նկարակերտութեան, քանդակագործութեան, զարդագեղման, պճնեցման եւ այլ ամէն ճիւղերու մէջ ներդաշնակ միաձուլմամբ զանազան դարերու եւ աշխարհներու գեղագիտական ներշնչումանց տարբերու՝ յանկարծական թափով մը գեղարուեստը բարձրացուցին գրեթէ այնուհետեւ անհաւասարելի գագաթնակէտի մը վրայ, որուն վրայ յաջորդ չորս եւ հինգ դարերը ոչ մէկ նոր տարր ուզեցին կամ փորձեցին աւելցնել, այլ գոհացան միայն ամէնուրեք անոր հաւատարիմ օրինակութեամբ, տալով մեսասաներորդ դարուն մէջ, ընդմիշտ փակելու համար այդ հինգդարեան ոսկեղէն շրջանը, եւ իրեւ վերջին ցոլացումն՝ անոր վերջին ընդօրինակութիւնը Ս. Մարկոսի հոյակապ տաճարը Վենետկոյ մէջ: Միակ երեւոյթը աշխարհի վաղանցուկ շրջանին մէջ, ուր մարդկային յարափոփոխ երեւակայութիւնը եւ խմացական ճաշակը կրցած է այսպէս հինգ դար հաւասար տոկունութեամբ յարատեւութիւն մ'ունենալ: Ուստի կրնանք իրաւամբ ըսել որ Բիւզանդիոն, Հռաւեննա, Կրատոյ, Թորչելլոյ, Թեսաղոնիկէ, Սալոնս, Աքուիլէիա, Բարենցոյ, ամբողջ Իտրիա, Դալմատիա, Վենետիկ, Մուրանոյ եւ ամէնուրեք ուր պահուած կան տակաւին այդ հինգ դարերու գործերը բիւզանդական անուամբ բնորոշուած, ամէնքն ալ միեւնոյն լուսապատկերի ճառագայթումներ են, առաւել կամ նուազ պերճութեամբ եւ յաջողութեամբ, որքան կարող եղած են ընդօրինակողներու ճարտարութիւնը եւ մեկենասներու գաղափարի եւ գանձարանի ճոխութիւնը:

Գեղարուեստից պատմութեան հետազօտող մը այսպէս կը ներկայացնէ այդ հինգ դարերը գեղարուեստի ոսկէշրջանի, խօսելով Տիտերոնի հրատարակած հին գրութեան մը վրայ իբրեւ «Առաջնորդ յունական գծագրութեան արուեստի», ուր իբրեւ կանոն դասաւանդութեան, սահմանուած են նոյնիսկ իւրաքանչիւր առարկայի եւ նիւթի համաձայն՝ պատկերներու թիւը, ենթակայի պէսպիսութիւնները, հանդերձաւորութեան ծալքերը, ստորագրեալց երանգները եւ այլն.

Ad onta di questi ceppi, l'arte bizantina non restò, come si crede da molti, completamente immobile e passiva, tanto che si poterono, con sufficiente esattezza, stabilire parecchie età nel suo svolgimento secolare. E cioè: prima età d'oro dalla fine del IV al termine dell'VIII secolo, circa. Decadenza dall'VIII alla seconda metà del IX (867 circa), seconda età d'oro dall'837 circa alla fine del secolo XI. Decadenza definitiva da quel tempo ad oggi.

Ուստի հինգ հարիւր տարուան չարունակեալ ոսկեդար մ'է հազիւ կէս դարու ընդհատմամբ մը, որ համառօտ փակա-